

מנת שאכן יפשפש וימשמש במעשיו, ואילו הם נתווכחו אם נח לו לאדם שנברא משלא נברא בלעדי התכסיס של חשבון המעשים. לאחר שנתיים ומחצה נמנו וגמרו שצדקו ב"ש, ואכן קלושים הם סיכויי האדם לעבור את כור מבחן העוה"ז בהצלחה, ועל כן אלמלי העצה ללמוד מוסר היה נח לו שלא נברא משנברא. וממילא ברור שאם הקב"ה כן בראו, הרי זה בהתחשב עם האפשרות שיכול האדם לחיות בחשבון. וזהו שסיימו: "ועכשיו שנברא – יפשפש במעשיו, ואמרי ליה – ימשמש במעשיו". כי מעצם העובדה שנברא מוכח רצונו ית' שיעשה חשבון נפש, שאל"כ הרי נח לו שלא נברא משנברא.

1234567

והבן עד כמה הדברים מחייבים!

מאמר י"א

המחמיר תבוא עליו ברכה

ז"ל החיי-אדם כלל קמ"ג ס"א – "מן הראוי שיתנהג אדם בעשרת ימי תשובה בחומרות שאינו נזהר בהם כל השנה, כי גם הקב"ה מתנהג בחסידות עם בריותיו (בימים אלו)". עכ"ל. בעקבות דבריו נהגו "עובדים" להתחסד עם קונם כבר בחדש אלול. עובדה זו תשמש לנו כתירוץ לבאר את גדר מה שקרוי "חומרא", ומיהו הראוי להיות מן המחמירים (ובשאר ימות השנה).

פעמים רבות מצאנו בהלכה – "המחמיר תבוא עליו ברכה". הדבר אמור במקרה שמותר להקל, והמיקל לא הפסיד, ואעפ"כ – המחמיר תבוא עליו ברכה. כמו למשל, לחוש לדעת יחיד אם טעמו נראה במקום שהרבים חולקים עליו וההלכה כמותם, וכל כהאי גוונא.

על איזה "ברכה" מדובר כאן? לכאורה, על שכר המצוה. נאמר למשל שתקעו בשופר בר"ה ולדעת רוב הפוסקים יצאו ידי חובה באותה תקיעה, אך לדברי מיעוט פוסקים לא יצאו ידי חובה בשמיעת תקיעה זו. מי שמיקל שלא לשמוע תקיעה נוספת שודאי יוצאים בה יד"ח – לא הפסיד. ומי שיחמיר לשמוע שוב תקיעה מעלייתא – תבוא עליו ברכה. איזו ברכה? שכר התקיעה הנוספת שתהיה נידונת כתקיעה של מצוה אעפ"י שמן הסתם צודקים רוב הפוסקים ותקיעה זו היא לבטלה. אם אכן כך הוא, תשתלם ה"ברכה" בעוה"ב, כי שכר מצוה בהאי עלמא ליכא.

אך יש בזה מן הדוחק, לקרוא לשכר מצוה – ברכה. ועוד יש לשאול: הא תינח במחמיר לקיים מצוה, אך מה בדבר המחמיר לפרוש ממעשה שרק לדעת מיעוט פוסקים הוא מעשה עבירה. ובשלמא אם איירי ב"בא לידו" אותו מעשה שלדעת מיעוט הפוסקים הוא מעשה-עבירה, יש לומר שנחשב הדבר כאילו עשה מצוה, כי כך היא המידה במי שבא דבר עבירה לידו ופירש ממנו. אך מה קורה אם לא "בא לידו" המעשה שלדעת מיעוט פוסקים הוא אסור, והוא החמיר ונמנע מלעשותו – במקרה כזה אין לדבר על "ברכה" לפי פירוש זה, כי אין שכר מצוה למי שאינו עושה עבירה אם לא באה העבירה לידו. האם אכן כך הוא שלא הובטחה ברכה למחמיר הנמנע מעבירות שלא באו לידו? כמדומני שאינו כן. אם כן, על איזו "ברכה" מדובר כאן?

a. ז"ל המסילת-ישרים פרק י"ד – "חלקי הפרישות הראשיים – שלשה וכו' והפרישות בדינים הוא להחמיר בהם תמיד, לחוש אפילו לדברי יחיד במחלוקת אם טעמו נראה אפילו שאין הלכה כמותו, ובתנאי שלא יהיה חומרו קולו, ולהחמיר בספיקות אפילו במקום שאפשר להקל בהם. וכבר ביארו לנו חכמינו ז"ל את מאמר יחזקאל (חולין ל"ז) הנה נפשי לא מטומאה ונבלה וטרפה לא אכלתי מנעורי וגו' – שלא אכלתי מבהמה שהורה בה חכם, ולא אכלתי מבשר כוס כוס (מסוכנת). והנה כל זה מותר הוא מן הדין – ודאי, אלא איהו אחמיר אנפשיה". עכ"ל. בישיבת אור-ישראל ת"ו נשאלתי שאלה משכלת: אם נשאל את עצמנו – מה טעם החמיר יחזקאל בדבר המותר? תהיה התשובה, מן הסתם, כי אף אמנם שהמיקל בזה אינו עובר על מימרא דרחמנא להפר את פקודתו, סו"ס אם אכן טעה החכם והבהמה נטרפה – יש באכילתה טמטום הלב וטומאת הנפש, כמו בכל טרפה; ויחזקאל הנביא, וכמוהו כל "פרוש", רוצה להמנע מפגם העבירה, ולא רק מלהמרות במלכו. אך אם אכן כך הוא, איך יתכן שרוב עמך בית ישראל – זהירים, זריזים ונקיים – אלא שאינם מתחסדים עם קונם לפרוש מן ההיתר, אינם חוששים לטמטום הלב ולטומאת הנפש! והרי מאמינים בני מאמינים הם, והרי אם רופא זוטר ישיח לפי תומו שעל מאכל מסוים יש חשש קטן שהוא מזיק לבריאות הגוף או הנפש או לזכרון וכד' – בודאי יפרשו וימנעו מאכילתו. וא"כ לא תהא כהנת כפונדקית, להאמין לחכמינו ז"ל, כמו לרופאים, שכל אחת מן האכילות האסורות מטמטמת את לבו של מי שמותר או אנוס לאוכלה. כך שאלני הבחור אהרן מלובנצ'יק נ"י (תשנ"ט).

תוך כדי החיפוש אחר התשובה לשאלה זו, שמעתי אומרים שאמנם כן, רוב "עמך ישראל" חוששים לדברי רופא זוטר יותר מאשר לדברי חז"ל הקדושים. ואל תתמה, כי אף רבן יוחנן בן זכאי איחל לתלמידיו (ברכות כ"ח:) שיהיה מורא שמים עליהם כמורא בשר

ודם, כי האדם יראה לעינים. הנזקים הרפואיים המתייחסים לסיבות אותן מונים הרופאים הם דברים שנתאמתו בחוש, בדרך כלל. ואילו לדברי חז"ל אנחנו "מאמינים", והלוואי. והביאו המחשה לטענתם בשם הגה"ר אליהו לאפיאן זצוק"ל: אדם קנה תפילין אצל אדם נאמן, ואחר זמן רב נתברר לו שהבתים היו ריקים מפרשיות. כאשר נודע לו הדבר כעס מאד, כמובן, ואעפ"י שהמוכר נתן לו מיד פרשיות. אחר עבור זמן נרגע. הרי אין בו כל אשמה, ומה יכול היה לעשות; אנוס הוא ואנוס רחמנא פטריה. ואם קנה אותו אדם טבעת יהלום לאשתו אצל אדם נאמן ונתברר שהיתה "סתם זכוכית" – האם גם אז אחר עבור הכעס הראשוני יאמר לעצמו: "אנוס אני ומה היה עלי לעשות", ויירגע. לא ולא! כי סוף סוף אשתו ענדה סתם זכוכית, ועבור ה"סתם" הזה שילם טבין ותקילין. ומה פשר ההבדל? כי "סתם אדם" מחפש ^{אוצר החכמה} יהלום אמיתי ותפילין בהכשר. אילו ראה בעיניו שהתפילין הריקניים אינם פועלים את כל אותן עניינים ותיקונים שפועלת הנחת תפילין בנפש ובעולמות – בודאי לא היה נרגע כל כך בקלות. עד כאן דבריהם של האומרים. יש אמת מסויימת ^{אוצר החכמה} בתשובה הזו אך אין בה כדי שביעה. ועדיין נפשנו בשאלתנו: אם יש ב"עבירה בהכשר" פגם וטמטום, איך יתכן שמתעלמים מן העובדה הזאת רוב שלומי אמוני ישראל, הלא איש מהם לא יאכל רעל על סמך רוב וחזקה או הוראת חכם.

^{אוצר החכמה}

b. כדי לענות על שאלה זו, הנני מצטט מה שכתבתי בספר "אספרה-כבודך" פר' ואתחנן, איך מתיישב על לבי איסור "לא תוסיפו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם".

הקב"ה נתן וצווה תרי"ג מצוות בהתאמה גמורה אל רמ"ח אברי האדם ושס"ה גידיו, אל זמנו ומקומו, טבעיו, כוחותיו ותכונותיו. ^{אוצר החכמה} קיומן של כל מצוות הקב"ה "מכסה" את כל האדם, וכל השקעת כח, זמן או ממון בתוספת שאינה מחויבת – תגרע בהכרח מן העיקר שנתחייבנו בו. וטעם נוסף כתבתי שם: עקוב הלב מכל אנוש הוא מי ידענו. אותו איסור שהוסיף האדם על עצמו אינו חמור כל כך בעיניו, שהרי בלבו יודע הוא שלא נצטווה עליו, על כן הוא מרשה לעצמו לעבור ולזלזל באיסור זה. מאידך, סו"ס היות וגם תוספת זו נחשבת בעיניו "איסור", מקיש האדם ממנה על שאר איסורים ומרשה לעצמו לזלזל גם בהם כדרך שהוא מזלזל באיסור אשר בדה מלבו. ואעפ"י שיש כאן "תרתי דסתרי"! הלא אמרנו: עקוב הלב מכל! דוגמא לזה: חוה הוסיפה לומר שנאסרה אף בנגיעה בעץ הדעת, ולבסוף נתפתתה לחשוב שכשם שאין מיתה בנגיעה כך אין מיתה באכילה (ב"ר). ובודאי אין הכוונה לומר שלא הבחינה בין איסור הנגיעה לבין איסור האכילה בידיעה שכלית, אלא הכוונה היא לומר שתפישת החומר של איסור האכילה באובנתא דלבא נטשטשה על ידי העבירה על סייג הנגיעה שהוסיפה על עצמה.

הטעמים הללו שלא להוסיף על המצוות יכולים לשמש כסיבות מדוע לא יחמיר אדם בינוני ולא יתחסד לפנים משורת הדין, למרות העובדה שכאשר יסמוך על דיני ההנהגה בספיקות הוא עלול לפגוש בקלקולי העבירות ולהפסיד את תיקוני המצוות. מפני שמתוך החמרתו במקום שמותר להקל עלול הוא להקל במקום שאסור להקל; מתוך חסידותו עלול הוא להיות עברייני. ומצוי הדבר, שהמחמיר או המהדר, הדואג לעצמו לעולם שכולו טוב, עושה זאת על-חשבון משפחתו וסביבתו, ואז בודאי יצא שכרו בהפסדו.

אך אין התשובה מספיקה אם לא נוסיף ונדגיש, הקלקולים הללו אשר עלולים לנבוע מן החומרות "שוקלים" יותר מן הקלקולים של הקולות. ומדוע? כי עדיף להתטמטם הרבה פעמים ב"תמותות שחוטות" – רעל רוחני בהכשר התורה – מאשר לעבור אפילו פעם אחת על מימרא דרחמנא. תא חזי, איזה הפרש עצום יש בין ה"מצווה ועושה" המציית לפקודה, לבין ה"אינו מצווה ועושה" העושה אותו "תיקון" בהתנדבות, ומכאן תבין גם להיפך, עד כמה חמור שלא לציית לפקודה. הרי אמרו בסוטה כ"א. שאעפ"י שזכות מצוה שאשה מצווה בה מגינה על הסוטה עד שלש שנים, זכות תורה אינה יכולה להגין עליה כיון שאינה מצווה ועושה. והלא כח התורה גדול פי אלף מכח המצוה, וכל המצוות כולן אינן שוות לדבר אחד מן התורה, כידוע. ואעפ"כ תורה של "אינו מצווה ועושה" אינה שקולה למצווה של "מצווה ועושה"! [ובמד"ר שיה"ש פר' א' אמרו: "כל המצוות שעשו לפניך האבות ריחות היו לריח שמניך טובים] אבל אנו – שמן תורק שמך". הרי שההפרש בין קיום מצוות כ"אינם מצווים ועושים" לבין קיומן כ"מצווים ועושים" הוא עצום – כהפרש שבין ריח השמן לבין השמן. אם כן אף אם יאכל ה"מיקל" את הבהמה שכלפי שמיא גליא שהיא טרפה, את הפרי שבאמת הוא ערלה וכד', במקום שהוא רשאי להקל משורת הדין, ותטמטם נפשו ברעל הרוחני שמסיבתו הוזהרו אותן אזהרות – קל הדבר מאשר לעבור על פקודה, כי גדול כח הצווי לאין ערוך מכח הסיבה שמחמתה נצטווה. והבן.

והגרי"ז זצוק"ל היה מוכיח שכל ה"עניינים" וכל ה"תיקונים" אינם כדאים אם יצריכו לעבור פעם אחת על מימרא דרחמנא – מכמה ראיות מוצקות: א) יעקב אבינו אומר, אחר חלום הסולם: "אכן יש ה' במקום הזה ואנכי לא ידעתי", ופרש"י: "שאם ידעתי, לא ישנתי במקום קדוש כזה". אף שאילולא ישן שם לא היה זוכה להתגלות הנבואית, להבטחות הנפלאות של בשורת הארץ והזרע, השמירה והשיבה, וכל אשר השיג שם. ב) חזקיהו המלך נמנע מלישא אשה כדי שלא יוליד את מנשה אשר יחריב את מפעלו הגדול. הוא ירש את המלוכה מאחז אביו הרשע בעת שהיו העם עובדי ע"ז, ורומם אותם עד למדרגה של "אשה יראת ה' היא תתהלל – זה דורו של חזקיה (שלא נמצא בו עם-הארץ מדין ועד באר-שבע)".

וכדי שכל ה"קידוש שם שמים" הזה לא ילך לאיבוד ויתר חזקיהו ולא נשא אשה. אז בא אליו ישעיהו הנביא, בשליחות הקב"ה, ואמר לו: צו לביתך, כי מת אתה – בעוה"ז, ולא תחיה – לעולם הבא. וכל כך למה? על כי עבר אמימרא דרחמנא של פריה ורביה (ברכות י"ג). נורא למתבונן. ג) אליהו הנביא לא יבוא בערבי שבתות ובערבי-ימים טובים – מפני הטורח, שמניחין צרכי שבת והולכים להקביל פניו (עירובין מ"ג:). ואף שאם לא יבוא אליהו בערב שבת – לא יבוא משיח למחרתו, ופן תוחמץ אפשרות ביאתו ותידחה לזמן מרובה, כי אין בן-דוד בא אלא בדור שכולו חייב או בדור שכולו זכאי, וביום אחד יכול המצב הזה להשתנות ולא יוכל החסרון להמנות! אף על פי כן, ביטול המצוה של כבוד שבת קדש דוחה את כל התיקונים הצפויים לנו עם בוא משיח צדקנו. ובגמ' שם מבואר שאף משיח עצמו לא היה בא בערבי שבתות ויו"ט מפני הטורח, אלא שכשיבוא משיח יהיו הכל עבדים לישראל ויעסקו הם בצרכי שבת ויו"ט. ה"בסיס" של כל הראיות הללו הם דברי הגר"א הידועים (כתר-ראש אות קל"ב) שמאז מתן תורה נתחדש עלינו מחייב של עבדות, ואין לנו רשות להמרות את פי אדוננו-מלכנו משום סיבה שהיא.

אחר הקדמה זו נחזור ונסכם: בכל מקום שהמיקל לא הפסיד אין הוא עובר על מימרא דרחמנא להפר פקודה שהרי מותר במקרה זה להקל. המחמיר מרוויח אמנם את התיקונים או את מניעת הקלקולים "על הצד" שהקולא אינה מוצדקת, אבל פיזור המוחות והכוחות לתוספות הללו עלול לגרום לעבור בפעם אחרת על מימרא דרחמנא, ואז יתברר למפרע שמוטב היה אילו לא היה מן המחמירים. הראויים להתנהג בפרישות הם אלו שבקיאים בכוחות נפשם ואומדים את עצמם שלא יבואו לידי קלקולי ה"פרומקייט" ולא יצא שכרם בהפסדם. מעתה י"ל, שהברכה המובטחת לפרושים הללו – המחמיר תבוא עליו ברכה – אינה שכר חומרתם בעוה"ב, אלא ברכה בעולם הזה, שלא יחולו בהם הקלקולים שעלולה ההחמרה להביא בעקבותיה. יתברכו כוחותיהם ושיקול דעתם ולא תגרע התוספת מן העיקר.

©. לקושטא דמילתא, נראה לי להוסיף טעם נוסף להנהגתם של הפרושים-המחמירים, אף אם נאמר שבכל מקום שהתירה תורה לסמוך על חכם, על "רוב", על "ספיקא לקולא" וכד' – אין פגם בנפש ואין קלקול בעולמות. כי יודע כל עובד אלקינו, שמצודת הטעות פרושה, ומלך זקן וכסיל משטה בנו לראות עקוב כמישור ורכסים כבקעה. על כן שוקל כל חסיד בדעתו – אם אקל על עצמי במקום שמותר להקל אמצא את עצמי מיקל גם במקום שאין ראוי להקל בו, הרצון יוליד את הדמיון שאכן יש כאן "רוב" אף במקום שאין כי אם "מחצה", וגם מי שאינו חכם יחשב בעיני לחכם, אם ארשה

לעצמי לאכול מבהמה שהורה בה חכם, וכל כי האי גוונא. והדברים ידועים לכל אשר "איכפת" לו. שוב הראוני כעין דברינו באבות דר' נתן פכ"ו משנה ב' – "ואל תבוא לידי ספק שלא תבוא לידי ודאי". עכ"ל. ועל כרחך איירי בספק שמצד עצמו הוא מותר. והבן.

ויתכן שאף מן הדין חייבים להחמיר, בהרבה מן המקרים. כי כלל ידוע הוא ש"כל היכא דאיכא לברורי מבררין" ולא סמכין על רוב וחזקה וכדומה (ומדרבנן). גם על ה"רב" צריך לברר לפעמים אם אכן הוא תלמיד-חכם או שמא רק "רב-מטעם", כי כבר היה לעולמים "גוי גדול עצום – ורב". ובכל כהאי גוונא אין רשות להקל, ומי שמתעצל לברר או להתעניין האם במקרה הזה אפשר לברר – חייב מן הדין להחמיר. וכמדומני שבחלק גדול מן המקרים נובעות החומרות מן השיקול הנכון הזה.

הגה"מ שו"ת 1234567

אוצר החכמה

הגה"מ שו"ת 1234567

d. ובר מן דין ומן דין. השכל מבין ש"כל דפריש מרובא פריש" מתיר את האיסור ואולי אף שולל את הרעל) מן המעשה שהמיעוט מורה שהוא אסור – אף אם כלפי שמיא גליא שאכן פגע האוכל במיעוט האסור. אך הרגש מפגר אחרי השכל ותופס אכילה כזאת כספק אכילת "טרפה בהכשר" שיש בה זלזול בקב"ה. נרגיש את הדבר על ידי דוגמא קיצונית. שש-עשרה פעמים מצא יהודי חוט של ציצית בעיר שחמישים ואחת חנויות שבה מוכרות חוטי ציצית טוויים לשמה וחמישים חנויות שבה מוכרות חוטים שנטוו שלא לשם ציצית. אם יטיל המוצא את כל ששה-עשר החוטים שמצא בבגד אחד – מה הסיכוי שיקיים מצות ציצית? אחד למליון!!! כלומר, לעומת תשע מאות תשעים ותשעה אלף ותשע מאות ותשעים ותשע אפשרויות שהציצית פסולה, ישנה רק אפשרות אחת שהיא כשרה. הדין אומר שהוא רשאי ללבוש בגד זה! ולברך עליו: "על מצות ציצית!" אבל ברור הדבר שבלבישת בגד כזה הקרוב לוודאי שלא כל חוטי ציציותיו טוויים לשמה – חל בלבו של הלוש זלזול במצות ציצית וקרירות מאיסור ברכה לבטלה, אעפ"י שהתורה התירתם! כדי לא לשחוק ולא להרוס את רגשי הזהירות מעבירות וזריזות למצוות – מתייחסים המחמירים והמהדרים אל עבירה כאל רעל ואל ביטול מצוה כאיבוד כלי זהב. איש לא יאכל רעל על פי "כל דפריש" ולא יסכן כלי זהב על סמך "מסתמא". והבן.

e. עוד נראה לי כיוון אחר לבאר את הנהגת החומרות, ודוקא לבני עליה. ונצא מתוך הנחה שבכל מקום שסמכה תורה על רוב, חזקה, עד-אחד, וכד' – אם בעבירה: אין כאן, לא קלקול ולא טמטום; אם בקיום מצוה: יש כאן ודאי תיקון ועילוי. וזו הסיבה שסתם "עמך" – זהירים, זריזים ונקיים – אינם מחמירים ואינם מהדרים מעבר לשורת הדין. ומהו טעמם של המחמירים והמהדרים לחשוש לצד הרחוק שהתירה התורה להתעלם ממנו?

מפני שידוע נדע שרצונו של הקב"ה הוא שנתייחס לאיסור כאל רעל, אלא שהיקל עלינו מתוך התחשבותו בקושי להתייחס לאפשרות רחוקת סיכויים. ה"בנים" עושים את רצון אביהם, גם במקום שלא יעברו על מצוותו אם ימנעו מלהחמיר ומלהדר; משא"כ ה"עבדים" – די להם למלא את פקודותיו. מי הוא הראוי להחשב "בן", ועד כמה הוא ראוי להיות מעושי רצון אביו, לזה צריך שיקול דעת רב. על כל פנים, לא גרע הנסיון לצאת ידי חובת כל השיטות וכל הצדדים – מנטילת חפצא-דמצווה נאה ומהודר.

f. ואף גם זאת. ההחמרה מעבר לשורת הדין מבטאת את היחס אל קיום המצוות והפרישה מן העבירות. המשלם "מס הכנסה" מתוך הכרח, לא יהדר ולא יחמיר לשלם יותר מאשר חיובו משורת הדין. ואילו המתארח בסעודה לוקח לפעמים תוספת שאינו "חייב" לאוכלה, מפני שהמאכל הזה טעים לו. מי שמרגיש כעבד הכפות בתרי"ג בעיות המקשות על חייו – יסתפק בקיום מינימלי. ומי שמאושר על הזכות שנפלה בחלקו לשמור ולקיים תרי"ג עצות המזכות אותו בקרבת אלקים – אשר זו היא החירות האמיתית – יהדר ויחמיר. הראשון – יצא ידי חובה, והשני – יכנס ידי טובה.

בשולי המאמר: נתחבטנו אם במקום שמותר לילך אחר הרוב, חזקה, הוראת חכם וכד', ופגע הסומך על היתרים אלו באיסור – האם הורעל ונטמטם מבחינה רוחנית, או שמא כיון שהתירתו תורה אין באכילתו לא רעל ולא טמטום. לכאורה נראה שנחלקו בזה אחרונים. ה"שער-המלך" (מאכלות-אסורות פט"ו הל' כ"ה) הוכיח כדעת הראב"ד (וחולין צ"ח). שאסור לבטל איסור מן התורה, מהא דאמרו חולין דף ק"מ שלא איצטריך קרא למעט ציפורי עיר-הנידחת – "דלא אמרה תורה שלח לתקלה". ואף שאצל הצד את הציפור שנשתלחה אין תקלה, שכיון ש"כל דפריש מרובא פריש" מותר לו לתלות שאינה מעיר הנדחת. המשלח אותה דומה למי שמבטל איסור לכתחילה; כי אין הפרש בין לבטל איסור ברוב לבין להתירו על ידי "כל דפריש מרובא פריש". עכ"ד. אכן בנוב"י (תניינא תש' נ"ה) חלק עליו ופירש, שאעפ"י שכל דפריש מרובא פריש ויש לצד את הציפור שנשתלחה לתלות שאינה מעיר הנדחת – אם אמנם היא מעיר הנדחת יש כאן תקלה. ולכן פשוט לגמ' מסברא שאין לקחת מצפורי עיר הנדחת לציפורי מצורע, אעפ"י שאין איסור על המשלחה. לפום ריהטא נראה שנחלקו בשאלה זו, האם במקום שהתירה תורה לסמוך על "רוב" וכד' – ופגע האדם במיעוט האסור, יש באכילתו את "התמותה-השחוטה" רעל וטמטום הלב עד שנחשבת אכילה זו לתקלה, או דילמא כיון שהתירה תורה – אין כאן שום פגם ושום תקלה.

ובדרך אגב, אזכיר שאלה ידועה הנוגעת לחקירה זו. אם נאמר שמי שסומך על "היתר" אינו מורעל ואינו מתטמטם אף אם פגע בחתיכא-דאיסורא, למה לא יוכל אדם נאמן להגיש לכתחילה חתיכא-דאיסורא לאדם שמותר לו על פי דין לסמוך עליו. שכיון שהאוכל לא עבר איסור ולא נפגע מבחינה רוחנית – אין כאן אפילו "לפני עורר", לכאורה, ואם כן מדוע לא ייעשה כן לכתחילה? [ואז יהיה אסור לסמוך גם על אדם נאמן]. האם רק בגלל גניבת-דעת וכד'?

ז"ל הגמרא חולין ל"ז: אשר הובאה במסילת-ישרים הנ"ל. "ואומר אהה ה' אלקים הנה נפשי לא מטומאה ונבלה וטרפה לא אכלתי מנעורי ועד עתה ולא בא בפי בשר פיגול. הנה נפשי לא מטומאה – שלא הרהרתי ביום ובאתי לידי טומאה בלילה. ונבלה וטרפה לא אכלתי מנעורי – שלא אכלתי בשר כוס כוס מעולם (שחוט, שחוט, שלא תמות לפי שמוכנת היא). ולא בא בפי בשר פיגול – שלא אכלתי מבהמה שהורה בה חכם (שנולד בה ספק והוצרך לשאלת חכם להתירו). משום רבי נתן אמרו: שלא אכלתי מבהמה שלא הורמו מתנותיה (הזרוע הלחיים והקיבה).

מסתברא מילתא שישנה כאן הדרגה, מן הכבד אל הקל.

על מה שאמר יחזקאל: "הנה נפשי לא מטומאה", ופי' בגמ' – "שלא הרהרתי ביום ובאתי לידי טומאה בלילה", הקשו תוס' – "מאי רבותיה דיחזקאל, והלא כל אדם נמי אסור, כדאמר פ"ק דע"ז: ונשמרת מכל דבר רע – שלא יהרהר אדם ביום ויבוא לידי טומאה בלילה". ותירצו תוס' – "דאפילו הכי חשיב ליה רבותא משום דאמרינן בפרק גט-פשוט: שלשה דברים אין אדם ניצול מהם בכל יום – הרהור עבירה וכו'". הרי שגדר החומרא הזו הוא לשמור את שורת הדין במקום שנחשב כל אדם אנוס.

ומה שאמר: "ונבלה וטרפה לא אכלתי מנעורי ועד עתה", ופי' בגמ' – "שלא אכלתי בשר כוס כוס מעולם", גדר החומרא בזה הוא כמו שכתב המהרש"א שם – "טעם מסוכנת שאסר לו יחזקאל – כמו טרפה דאסורה מדאורייתא משום שסופה למות". עכ"ל. ר"ל שאין ה"חומרא" של אי אכילת מסוכנת נובעת מן החשש שמא היא טרפה או פן מתה טרם גמר שחיטתה והיא נבלה, אלא אף אם ברור הדבר שלא נטרפה ולא מתה טרם גמר שחיטתה – בעצם היותה חולה הנוטה למות ישנה מאיסות ופגם לנפש החסיד. נמצא שאמנם אין כאן איסור ודאי כהרהור יום המביא לידי טומאת לילה, אבל יש כאן "ענין" ודאי – שבודאי נפגמת הנפש הזכה ממאכל עכור ופגום כזה.

ואילו: "ולא בא בפי בשר פיגול", שפירשוהו בגמ' – "שלא אכלתי מבהמה שהורה בה חכם", זו חומרה יתירה על קודמותיה. כי במקרה הזה, כיון שהתירה התורה לסמוך על הוראת חכם (ומדובר על חכם אמיתי ולא על "הרב מטעם") מותר הדבר וגם אין בו פגם ודאי לנפש, **כי אם חשש איסור ופגם.**

והנה כל זה נכון בדעת ת"ק. אכן רבי נתן ס"ל, כפי הנראה, שגדר החומרא שלא לאכול מבשר מסוכנת אינו מפני שהיא "נוטה למות", כמו שפירש המהרש"א, אלא בגלל החשש שהיא טרפה או מחשש שמתה תוך כדי שחיטתה. ואם אכן כן הוא הרי זה דומה ממש לבהמה שהורה בה חכם שיש בה חשש איסור. ואכן, המאירי הביא בשם הגאונים שלא התירו לקחת מסוכנת מן הנכרי, כי אם מישראל בגלל הפסד ממונו מפני שחששו בה שהיא "נפולה", ובמאירי עצמו כתב: "שלא אכלתי מבהמה שהורה בה חכם, ר"ל – דבר שצריך להוראה מחמת ספק איסור, ואף המסוכנת בכלל זה, שצריך לידע על פי הסימנים אם מתה קודם שחיטה". עכ"ל. עכ"פ, כיון שהרחקה ממסוכנת היא לחוש לצד הרחוק שהיא אסורה מן הדין, אין בפרישות מבהמה שהורה בה חכם תוספת חסידות על אי אכילת בשר כוס-כוס. על כן פי' ר' נתן אחרת את מאמר יחזקאל: "ולא בא בפי בשר פיגול – שלא אכלתי מבהמה שלא הורמו מתנותיה". גדר החסידות הזו הוא מדרגה נוספת, כי אין כאן אפילו צד חשש ואיסור, שהרי כהן היה וזכאי היה לקחת את המתנות לעצמו וסבירא ליה כמאן דאמר ש"מתנות" אינן טובלות – עיין תוס' שם). ואף לגירסת השטמ"ק שנראה מדבריו שלא היה יחזקאל כהן, עשה סייג לעצמו שלא לאכול מבשר הבהמה עד שיפרע את חובו לכהן, אף שמן הדין אין מקום לחשוש פן ישכח ליתן לכהן את ה"מתנות" לאחר זמן.

הרי כאן הדרגה של "ילכו מחיל אל חיל".

מאמר י"ב מעלת ה"לשמה"

רבים מן המעיינים בספר זה הם מלאים תורה ומצוות כרימון, עובדה זאת מקשה עליהם לירא מיום הדין. אמנם רוב רובן של המצוות הללו אינן נעשות לגמרי לשם שמים, וגם לימוד התורה אינו במדרגת "לשמה"; לכהפ"ח מעורבת כוונת "לשם עולם הבא" במטרת הלימוד והקיום. אך חסרון שלימות ה"לשמה" אינו נראה לנו גורם בעל משמעות